

Розділ I. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12

О.М. Литвинов

**ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ "КУЛЬТУРА"
ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ: СМИСЛОВІ ВИТОКИ
ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ВТІЛЕННЯ (НОТАТКИ
НА СТОРІНКАХ КНИЖКИ ЙОГАНА ГЬОЙЗІНґИ)**

У статі набула подальшого розвитку тема обґрунтування правового статусу поняття "культура" через осмислення його культурно-історичних підмурків, які відбиваються в різних термінологічних його втіленнях. Опираючись на дослідження Й. Гьойзінґи робиться спроба виявлення якостей феномена культури, які є показниками належності його до правового поля.

Ключові слова: *право, культура, цивілізація, смисли, громадянство, упорядкованість.*

В статье нашло продолжение развитие темы обоснования правового статуса понятия "культура" через осмысление его культурно-исторических оснований, которые отражаются в различных его терминологических воплощениях. Опираясь на исследование Й. Хейзинги предпринята попытка выявления качеств феномена культуры, которые являются показателями принадлежности его к правовому полю.

Ключевые слова: *право, культура, цивилизация, смыслы, гражданство, упорядоченность.*

In the article it is analyzed the continuation of theme of foundation of legal status of the notion "culture" through the understanding of its cultural and historical grounds, which are reflected in its different terminological embodiments. According to the J. Huizinga's research it is made an attempt to reveal the qualities of phenomenon of culture which are indicators of its belonging to legal sphere.

Key words: *law, culture, civilization, senses, citizenship, ascending order.*

Щодо проблеми, яку пропонується обговорити в цій невеличкій розвідці, то вона складається з двох частин. Перша стосується

термінологічного втілення поняття, яке означає феномен культури. Друга, що певною мірою витікає з першої, це виявлення тих смислів у цьому понятті, які дозволяють його тлумачити як правову категорію, зважаючи на етимологічні показники, які відбивають культурно-історичні підмурки таких смислів. Іншими словами, можна стверджувати, як уявляється, досить обґрунтовано, що саме поняття "культура" вже указує на ті якості відносин людей, які можна схарактеризувати як правові завдяки їхній упорядкованості та обов'язковості.

Такі герменевтичні екскурси вже не є чимось новим для вітчизняного правознавства, доречно буде нагадати про дослідження смислів, що їх закладено в терміні "право", які було здійснено відомим теоретиком та філософом права, академіком НАПрН України П.М. Рабіновичем та його учнями у низці праць, де доведено величезну евристичну цінність етимологічних розвідок у правознавстві¹. *Актуальність* такої дослідницької роботи витікає з нагальної потреби в подоланні редукованих до однозначності позитивістського тлумачення права та правових категорій й осмисленні його як багатогранного феномена культури, яким його демонструє нам буття людини у цьому світові. Звідси *метою* цієї статті є виявлення тих аспектів смислового втілення поняття культури, яке є загальним зі смислами правовими незважаючи на різноманітність термінологічних означень. Відсутність прикладів такого підходу у вітчизняному правознавстві зумовлює *новизну* і постановки проблеми, і її рішення.

Стосовно поняття "культура" нами вже було зроблено спробу інтерпретації його як такого, що відбиває властивості феномена, який включає в себе якості (раціональність, нормативність, обов'язковість) правових явищ². Але підхід до поняття "культура", що спирається виключно на латинське його коріння *cultura*, як виявляється, не є достатнім для розуміння феномену культури, а розширення тер-

¹ Див.: Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. - Вид. 10-е, доп. - Львів: Край, 2008. - С. 7-12; Дудаш Т.І. Проблема праворозуміння: мовнономінаційний аспект (за матеріалами дослідження індоєвропейської мовної сім'ї) // Проблеми філософії права: Міжнародний часопис. - 2006-2007. - Том IV-V. - К.; Чернівці: Рута, 2008. - С.125-134.; див. також: Рабінович П.М. Социалистическое право как ценность. - Львов, 1985. - С. 38-47; Філософія права: проблеми та підходи: Навч. посібник /За ред. П.М. Рабіновича - Львів, 2005. - С. 92-118; ін.

² Див.: Литвинов О.М. Про поняття "культура" як правову категорію (спроба побудування філософського інгеніуму) // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. - 2012. - Вип. 2.

мінологічного спектру та смислових "обертонів" цього поняття надає нові можливості з'ясування тих якостей феномену, завдяки яким збагачується й категорія "право". Остання у відношенні до "культури" набуває предикативної модальності у відомому терміно-понятті "правова культура" і є загальноприйнятою, правда, і на це хотілося б звернути увагу, завжди разом з "правовою свідомістю". Крім певної механістичності у створенні такої термінології, що є відбиттям суто наукового підходу (у сенсі "науки", який вона набула у Новий час¹), така "парність" показує ще й якусь несталість (як мінімум складається таке враження) кожної з цих хрестоматійних категорій теорії права. Оскільки ж не це є предметом роздумувань у даній роботі, то лише звернемо увагу на такий відомий факт, а нашу мету визначимо як спробу дослідження загальних якостей тих феноменів, які відбиваються поняттями "культура" і "право" незалежно від їхнього термінологічного втілення (у даному випадку це стосується "культури").

Звичайно звернення до поняття "культура" та історико-етимологічні розвідки стосовно нього спираються на латинське *cultura* і відповідні похідні терміни, що, як правило, співпадають зі своїм першоджерелом у багатьох мовах (своєрідна "калька" з самого терміна). Виключенням тут, хоча й досить обмеженим, є хіба що слово "цивілізація", яке також має латинське коріння і вельми широко використовується чи то як синонім культури, чи то як її антипод. Втім, як надає нам урок один з найвидатніших культурологів ХХ століття Йоган Гьойзінга (1872-1945), це поняття має досить широкий спектр термінологічного втілення в різних мовах. Тобто, йдеться про смисл та зміст самого поняття культури, які втілюються і цьому слові, і в інших словах – його еквівалентах. Для нас цікавим є те, що, залишаючись у загальному "смисловому полі" поняття культури, такі слова відбивають й певні зв'язки зі "смисловим полем" поняття права та пов'язаними з ними уявленнями, питаннями та проблемами. У своєму творі "Пошкоджений світ" (російський переклад – "Затемнённый мир"²) він

¹ Недостатність такого підходу як втілення "проекту Модерну" в гуманітарних науках долається збагаченням методологічного інструментарію метафізичного гатунку. Звідси не є випадковим бурхливий розвиток саме філософії права, причому не тільки в нашій країні (та в інших пост-радянських державах, насамперед розташованих на європейському континенті), а й фактично у всьому світові.

² Див.: Хейзінга Й. Затемнённый мир. Возможности возрождения нашей культуры // Хейзінга Й. Тени завтрашнего дня. Человек и культура. Затемнённый мир. – СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2010. – С. 195-418.

спеціально розглядає термінологію феномена "культура" в його рідній нідерландській мові, спираючись на слова *beschaving* - у першу чергу, а також *civilizatie*, *cultuur* та *civilta*¹. Він аналізує історію використання *beschaving*, слова, яке є досить недавнім (як іменник виявляється аж наприкінці XVIII століття), але яке активно витіснило *cultuur*, а *civilizatie* взагалі зробило зайвим. Цікаво, що етимологічно це слово відступає від таких найменувань, як *цивілізація* і *культура*, оскільки не виходить ані з поняття *цивільній*, ані з відомого смислового коріння *культури* як вирощування чи розбудови. Як дієслово *beschaving* виходить з іншого слова, яке означало стругати, скоблити, полірувати, шліфувати і може вважатися перекладом слова *eruditio*, тобто освіта, освіченість. Таким чином *beschaving*, яке в XIX столітті вживається в Нідерландах замість *cultuur* і *civilizatie*, має й смисли вдосконалення та ушляхетнювання, а це вже поєднує його зі смисловим полем, яке утворює слово *humaniora*². Тобто, йдеться про взагалі все гуманітарне як людяне (людяність), на відміну від природного (невідшліфованого, невідшляхетненого), іншими словами, йдеться про культурне. Сміслові ж конотації через розуміння *humaniora* як сукупності знань, що отримано при вивченні при вивченні "знання людського" (*studia humana*), як то розуміли гуманісти часів. Відродження, сягають античності, оскільки це знання було означенням усього корпусу античних текстів³, а додатково поєднується зі смислами загальнозначущими, політично (державно) означеними через надзвичайність таких знань, що, в свою чергу, означалося через термін *virtuoso*⁴. Так додатково отримуємо ще й смислове значення емоційно забарвлене, але таке, що має доторк до сфери, що виходить за межі просто буденного існування, оскільки носій цих знань є "носієм найвищих достоїнств"⁵, правда, й таких, що не завжди позитивно спрямовані⁶.

Історичні пригоди слова *beschaving* у нідерландській мові, хоча й недовготривалі, але цікаві й досить показові, для нас можуть бути

¹ Див. Хейзинга Й. Затемнений мир. Возможности возрождения нашей культуры // Хейзинга Й. Тени завтрашнего дня. Человек и культура. Затемненный мир. - СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2010. - С. 202-215.

² Див. там само. - С. 203.

³ Див.: Харитонович, Дмитрий. Комментарии // Хейзинга Й. Тени завтрашнего дня. Человек и культура. Затемненный мир. - С. 357.

⁴ Звідси - "віртуоз", поняття, яке використовується не тільки у музичній сфері, наприклад, "віртуоз своєї справи", незалежно від того, що то за справа є.

⁵ Див.: Харитонович, Дмитрий. Комментарии. - С. 357.

⁶ Див. там само. - С.165.

повчальними з точки зору розширення термінологічного втілення поняття культури, яке виходить за межі латинської основи *cultura*. Ще більш цікавими є взаємовідношення самого феномену культури з термінами, що спираються на коріння *civilizatio* та *civilitas*, і які теж досліджує Й. Гьойзінга. Він звертає увагу на те, що доволі незграбний термін *civilizatio*, незважаючи на відсутність у класичній латині і на доволі важке проговорення, отримав надзвичайно широке розповсюдження у світі, насамперед через найбільш впливові мови: французьку, німецьку, англійську. Також він звертає увагу, що ще Вольтер не використовує цього слова, хоча в своєму знаменитому "Есе про нрави і дух народів" накреслив основні положення поняття культури і першим надав опис історії культури. Але потреба в цьому слові пододала його незграбність і навіть витончена французька його сприйняла. Більш благозвучні та короткі *civilitas*, *civility* та *civilita* фактично залишаються на периферії вживання, якщо такою вважати окремі національні мови. Втім, учений звертає увагу, що італійська мова отримала від Данте "поняття *культура* в його піднесеному сенсі, і латинське слово *civilitas*, що його позначає, у його більш пізній тосканській формі *civilita*, що збереглася аж до наших часів"¹. А ми звертаємо увагу на означення поняття культури у видатного поета і мислителя (автора не тільки геніальної "Божественної комедії", а й відомого політико-правового трактату "Монархія") не через здавалося б більш природний термін (з точки зору етимології) *cultura*, а через інший термін, смислові значення (та аберації) якого забезпечували необхідний для їхнього втілення зміст. Й. Гьойзінга констатує: "Поняття *культура* було створено Данте так, що воно назавжди закріпилося в італійській мові з такою ясністю й чистотою, як тільки було можливо"².

Але на що ж спирався Данте Аліг'єрі? Йоган Гьойзінга розкриває це, пояснюючи, що в класичній латинській мові слово *civilitas* спиралося на означення "того, що є притаманним громадянину" і належало сфері політичного на протиположність військового, воно означало належність до народу, люб'язність, стриманість тощо. А значення *культурний*, як ми це розуміємо, воно не мало, до цього ближчим було інше слово - *urbanus* (а також *urbanitas*), тобто *міський, увічливий*,

¹ Див.: Хейзінга Й. Затемнений мир. Возможности возрождения нашей культуры. - С. 205.

² Див. там само. - С. 206.

освічений (а також *увічливість, чемність, вихованість*). Й. Гьойзінга в процесі свого аналізу понять, що означають феномен культури, робить надзвичайно важливе зауваження стосовно того, що в середньовічній латині не було поняття, яке б означало те, "що ми розуміємо під словом *культура*"¹. Він наводить фрагмент з раннього твору Данте "Бенкет", де йдеться про те, що найглибшою основою всесвітньої монархії (необхідність якої він потім відстоював пізніше в трактаті "Монархія") лежить у потребі людського суспільства (його латиною – *humana civiltas*), улаштованого заради єдиної мети: заради щасливого життя. Таким чином він поєднує в одному слові, а точніше корінні, такі, висловлюючись сучасною мовою, культурні аспекти буття людини, які як мінімум двічі (як громадянське і як державне) стосуються його суспільності й соціальності, включаючи й аспекти правові. А Й. Гьойзінга не без пафосу зазначає: "Так лише одно слово одарює мову терміном для означення культури і водночас збагачує наш дух сміливим ствердженням, що культура є необхідністю, що вона повинна бути загальнолюдською й слугувати досягненню щастя"². Таким чином *civiltas* стає поняттям культури в італійській мові, що потім мало вплив на французьку, а через неї – на німецьку, яка завжди позичала слова у французької. Іншими словами, *Zivilization* у цих мовах у XIX столітті і раніше було виразником поняття культури. З кінця того ж століття воно було "дискваліфіковано", як висловлюється вчений, словом *Kultur*, як і в нідерландській аналогічна "дискваліфікація" відбулася стосовно слова *beschaving*. Гьойзінга нагадує, що за часів античності *cultura* використовується у буквальному сенсі, але поступово його переносять і на сферу духовну, коли мали на увазі упорядкування чогось та виведення за межі природного існування. Так, він наводить відому сентенцію Цицерона *cultura animi philosophia est*, тобто "філософія то є оброблювання душі" за аналогією оброблювання і землі, і удосконалення рослини, призначених для їжі, маючи на увазі також цілеспрямоване упорядкування. Учений звертає увагу на те, що за його часів (а з тих пір мало чого змінилося у сфері, що ми її обговорюємо) на коріння *cultura* спираються в німецькій та нідерландській мові, у французькій аналогічні смисли передає *civilization*, а в англійській *cultura* хоча й отримала досить широке розповсюдження

¹ Див.: Хейзінга Й. Затемнений мир. Возможности возрождения нашей культуры. – С. 206.

² Див. там само. – С. 206.

завдяки відомій книжці Е. Тайлора "Первісна культура"¹, втім переважав термін *civilization*, а *cultura* мала значення таке, яке в німецькій відбивало слово *Bildung*, тобто освіта та виховання. Потужний поштовх у бік використання поняття культури з корінням *cultura* вже в різних мовах надає праця Й. Буркгардта "Культура Ренесансу в Італії", хоча в англійській та французькій домінують залишається *civilization*. Тому ми можемо зауважити стосовно багатьох англомовних досліджень, що коректним може бути й переклад *civilization* як "культура", наприклад, досить відомий твір одного з найвідоміших американських "культурних антропологів" А.Л. Крьюбера "Style and civilization" можна перекласти українською як "Стиль і культура", тим більш зважаючи на його зміст². Втім, ці міркування переслідують цілі не філологічного характеру, а логічного, оскільки йдеться про смисли понять, що відбивають змісти певних феноменів, а не про лише вербальний збіг слів-термінів.

Й. Гьойзінга торкається також вельми болісного в часи написання своєї книжки питання про той зв'язок з націоналізмом, який отримав термін *культура* завдяки використанню його в Німеччині в часи Першої світової війни. Визволенню з такого смислового полону сприяла відома праця О. Шпенглера "Занепад Європи", де водночас було досить чітко проведено й розмежування головних термінів, які втілювати поняття культури, тобто *культури* та *цивілізації*. Нагадаємо, що в О. Шпенглера цивілізація є останньою стадією розвитку або кінцевим продуктом культури, яка сама є певним організмом з доволі

¹ Видатний англійський етнограф і культуролог Едвард Бернетт Тайлор, яскравий представник еволюціонізму, починає свою найвідомішу працю так: "Культура, або цивілізація у широкому етнографічному сенсі складається у своєму цілому..." (Див.: Тайлор Е.Б. Первобытная культура. - М.: Политиздат, 1989. - С.18), тобто, використовує поняття культури і цивілізації як синоніми, але не тому, що мав рафіновану освіту (він закінчив лише квакерську школу і в коледжі навіть не навчався), як то ми можемо сказати про Й. Гьойзінгу, а скоріше в силу традиційного слововживання в його часи. У коментарях (див.: Там само. - С.509) ці поняття "розводяться" за наглядним етимологічним принципом, тобто, посиланням на латинське коріння *cultura* та *civilis*. Для нас це є цікавим у зв'язку з міркуваннями Й. Гьойзінги, що їх розглянуто в цій статті, хоча й ми не приєднуємося і до широко-інтуїтивно висловленої позиції англійця у ХІХ столітті, і до вузько-раціонально сформульованої позиції нідерландця у ХХ столітті, у даному випадку - фактично єдиної.

² Див.: Kroeber A.L. Style and civilizations. - Ithaca, New York: Cornell University Press, 1957.

містичним змістом і відповідними етапами розвитку, аналогічного розвитку будь-яких інших організмів¹. Гьойзінга нагадує щодо витоків такої точки зору ще наприкінці ХУІІІ століття в Гердера, який тлумачив культуру як щось самобутнє, що зростає з духу народу у взаєминах з природою. Підхопивши цю думку Гьойзінги, згадаємо й ми, що така точка зору мала величезний вплив на розвиток духовного життя в Європі, який було визначено як романтизм, що взагалі сприяло становленню європейських націй. Вона також мала вплив і на науку, зокрема правничу. Так, саме в Німеччині (де романтизм набув найяскравіших форм втілення) склалася так звана "історична школа юристів"² (Г. Гуго, К. Савіні, Г. Пухта), яка й право розглядала як втілення цього "духу народу" за аналогією, наприклад, з мовою. А стосовно іншої ідеї Шпенглера щодо зародження нової культури, яка прийде на заміну європейській, тобто західній (йдеться про культуру російську), то і тут Гьойзінга вказує на її витoki в ученні російських слов'янофілів середини ХІХ століття. Він доводить необґрунтованість низведення *цивілізації* Шпенглером, пояснюючи це його недостатнім знанням латинської та англо-саксонської спадщини: протиставлення *культури* та *цивілізації* як вищого низькому не є правильним. А пояснює це так: "*Цивілізація* говорить про людину як про право слухняного громадянина держави, про людину, яка усвідомлює свою повноцінність. Вона свідчить про порядок, закон і право і виключає будь-яке варварство"³. Згідно цієї точки зору, як за Й. Гьойзінгою, протиставлення цих двох слів має бути відкинутим. Більше того, він наполягає: "*Civilitas*, або *civilta*, з такою чистотою виражає один з найсуттєвіших елементів культури, а саме - усвідомлення повноцінного

¹ Про державно-правові аспекти цієї концепції див., напр.: Литвинов О.М. Про державу як культурну форму в концепції Освальда Шпенглера і про можливий формально-логічний висновок з прогнозів видатного мислителя // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. - 2007. - № 3. - С. 31-41.

² У сучасних україномовних та російськомовних підручниках з історії вчень про державу і право (історії політичних та правових учень) та філософії права частіше термінологічно подається як "історична школа права" після такого визначення в найвпливовішому і найвідомішому ще з радянських часів підручнику, створеному під науковим керівництвом (і за редакцією) видатного російського правознавця В.С. Нерсесянца.

³ Див.: Хейзінга Й. Затемнений мир. Возможности возрождения нашей культуры. - С. 212.

громадянства, що це слово могло би слугувати одним з найбільш вдалих позначень феномена культури"¹. Для нас важливою є причина цього наполягання, оскільки йдеться про такі смисли, закладені в цьому феномені, які знаходяться саме в правовому полі, а останнє фактично мислиться як необхідна грань, аспект, складова тощо культури. Щодо ж термінологічного означення феномену культури, то, незважаючи на бездоганну аргументацію видатного історика і культуролога, ми лише зауважимо щодо переваги традиції в розумінні й тлумаченні термінів культура і цивілізація у другій половині ХХ століття, яка спиралася кінець-кінцем на точку зору, яку він пропонував не враховувати, тобто на точку зору Шпенглера.

Й. Гьойзінга, після огляду термінів, які втілюють поняття *культура*, коротко торкається питання суті цього поняття й самого феномена культури². Він указує на вплив точки зору Я. Буркхардта, згідно якої головними суспільними силами, які визначають історію, є держава, релігія та культура, звертаючи увагу на те, що перші два поняття є вираженням певних факторів, що досить легко розпізнаються. Культура ж завжди є досить розпливчастим поняттям, а Буркхардт завжди підкреслює насамперед естетичну складову її розуміння, оскільки для нього суть культури – у гармонійному взаємозв'язку духовних цінностей. Усім відомо, говорить Й. Гьойзінга, що високий ступінь наукової та технічної досконалості не є гарантією культури, оскільки для цього є необхідними "міцний правовий порядок, моральний закон і людяність", які він називає "основними устоями суспільства, яке і є носієм культури"³. І поряд з цим наше уявлення про певну конкретну культуру є пов'язаним у першу чергу з досягненнями в естетичній сфері, з творами мистецтва і літератури. Але у порівнянні з поняттями держави і релігії поняття культури залишається надто розмаїтим і таким, яке не має такого реального втілення, як перші два. Хоча феномен культури відбиває для нас історичну дійсність, яка колись існувала або існує й сьогодні, ми не можемо усвідомити її як певну сутність, це абстракція, наше ж означення історичної взаємопов'язаності. Не допомагає тут і *ідея*, оскільки вона є лише вираженням духовного образу, який можна охопити думкою. І голландський мислитель завершує свої роздуми наступним міркуван-

¹ Див.: Хейзінга Й. Затемнений мир. Возможности возрождения нашей культуры. – С. 213.

² Див. там само. – С. 213-215.

³ Див. там само. – С. 214.

ням: "Ми відчуваємо необхідність уявити предметно будь-яку культуру, побачити її як щось реальне, історично цілісне, але це бажання завжди залишається незадоволеним з причини обмеженості наших можливостей мислення та уявлення"¹. Таким чином нечіткість, абстрактність та неповнота визначень поняття культури є нездоланною з указаних Гьойзінгою причин, а причини є суто антропологічними, пов'язаними з недосконалістю самої людини, точніше її можливостей як здібностей.

Викладений матеріал дозволяє, як на нашу думку, дійти наступних висновків:

- феномен культури означався різними термінами, включаючи і переважно - такі, що спиралися на латинське коріння *cultura*, але й на інші, які мали інші коріння, насамперед також латинське *civilitas* (або *civilta*);

- поняття культури включало різноманітні смисли, які концентрувалися біля смислового ядра, пов'язаного з людяністю, тобто мали антропологічні основи;

- поняття культури включало смисли та значення, які корегують з предметним полем правознавства і державознавства, причому не тільки опосередковано, через релігійні, етичні тощо складові, а й безпосередньо впливалися в конкретні терміни;

- крім таких сутнісних характеристик поняття культури, як раціональність, нормативність, обов'язковість, які є суттєвими для набуття ним категоріального статусу, слід додати також виявлені в цьому дослідженні політично (державно) значущі знання як громадянські чесноти, певну функцію зв'язку (об'єднання) загальносуспільного існування та індивідуального буття людини, що воно виконує, та історичні особливості національного розвитку ("народний" або "національний" "дух"), що відбиваються насамперед у використанні поняття права у предикативній стосовно поняття культури формі ("правова").

Такі можливі висновки у гносеологічній площині є результатом герменевтичного підходу, у даному тексті можливо навіть "герменевтичного тиску" на онтологічну сферу правового буття як характеристики культури, але навіть певна гіперболізація повинна сприйматися в таких випадках як дослідницький засіб, метою якого є виявлення

¹ Див.: Хейзінга Й. Затемнённый мир. Возможности возрождения нашей культуры. - С. 215.

та висвітлення нового в усвідомленні таких надзвичайно складних та багатограних феноменів, яким, безсумнівно, є право.

На завершення слід окремо зазначити незавершеність у вирішенні питання взаємовідношення понять "культура" і "цивілізація" у цьому тексті, однак це є проблемою вже іншого дослідницького сюжету в контексті загальної теми "Право як феномен культури".

УДК 343.28/ 29

Ю.А. Кучер

**ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМЫ
ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
КАК ОТНОСИТЕЛЬНО САМОСТОЯТЕЛЬНОГО
УГОЛОВНО-ПРАВОВОГО ЯВЛЕНИЯ**

Предлагаемая статья посвящена постановке проблемы преступной деятельности как относительно самостоятельного уголовно-правового явления, позволяющего выработать подход к дальнейшей разработке ряда взаимосвязанных актуальных направлений теории уголовного права и квалификации преступлений.

Ключевые слова: *преступление, бездействие, действие, множественность телодвижений, множественность преступлений, преступная деятельность, степень общественной опасности.*

Пропонована стаття присвячена поставленню проблеми злочинної діяльності як відносно самостійного кримінально-правового явища, що дозволяє виробити підхід щодо подальшої розробки низки взаємопов'язаних актуальних напрямків теорії кримінального права і кваліфікації злочинів.

Ключові слова: *злочин, бездіяльність, дія, множинність рухів тіла, множинність злочинів, злочинна діяльність, ступінь суспільної небезпеки.*

This article is dedicated to the initial stage of the problem of criminal activity as a relatively separated criminal law phenomenon that may give to a researcher a certain approach to further scientific investigation of a number of interconnected topical trends in criminal law doctrine and qualification of crimes.

Key words: *crime, omission, commission, multiple bodily movements, plurality of crimes, criminal activity, degree of social danger.*

В доктрині отечественного уголовного права и уголовного права ближнего зарубежья существует установившаяся парадигма, согласно которой деяние, обозначающее преступление в целом, подразуме-